

Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г.Шевченка

**Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін
імені О.М. Лазаревського**

Кафедра історії України, археології та краєзнавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри

А.М. Острянюк

(підпис)

(прізвище та ініціали)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЕТНОПСИХОЛОГІЯ

(назва навчальної дисципліни)

Освітня програма 054 Соціологія

2022 – 2023 навчальний рік

Робочу програму затверджено на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол № 1 від «31» серпня 2022 року.

Розробник: Третяк Олена Станіславівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Мова навчання – українська.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 «Соціальні та поведінкові науки»</u> (шифр і назва)	За вибором	
	Спеціальності / за освітньою програмою 054 Соціологія (шифр і назва)		
Розділів – 3	За вибірковою спеціалізацією	Рік підготовки:	
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ (назва)		1-й	-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		3-й	-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2	Перший освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		16 год.	год.
		Практичні, семінарські	
		14 год.	год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		60 год.	год.
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить – 33,33% до 66,66%

2. Заплановані результати навчання

Метою навчальної дисципліни є розширення знань майбутніх педагогів з питань національно-психологічних властивостей людини, що уособлює певну етнічну культуру, спосіб життя, вдачу (ментальність), а також прагнення розкрити соціально-психологічні механізми творення і розвитку нації та історію становлення галузі знань щодо психічних ознак етносу.

Завдання:

– розгляд предмету і завдань етнопсихології, їх ролі в системі наукових

знань з етнічної, національної психології та формування загальнокультурного сприйняття та розуміння етнічних цінностей;

– розкриття феноменології і сутності етнічної ідентичності, етнічної свідомості, прояву етнопсихологічних особливостей особистості, етнопсихологічні функції культури, чинників, типології і способів розв'язання міжетнічних конфліктів.

У результаті вивчення дисципліни студенти мають володіти такими **компетентностями**, як:

Шифр згідно ОПІ	Компетентності
ЗК 1	Здатність цінувати українську культуру і мультикультурність у суспільстві, діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку.
ЗК 2	Здатність до оригінального та критичного мислення, аналізу і синтезу.
ЗК 3	Здатність до міжособистісної взаємодії та роботи в команді з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності. Здатність до прийняття ефективних рішень, мотивування людей до досягнення спільної мети та відповідального ставлення до професійних обов'язків.
ЗК 4	Здатність до неперервного навчання, опанування нових знань та способів мислення з високим ступенем автономії.
ЗК 5	Здатність до генерування нових науково-теоретичних і практико-спрямованих ідей, критичного осмислення проблем у галузі освіти, педагогіки, історії та на межі цих галузей знань, до пошуку ефективних шляхів виявлення та розв'язання проблем, пов'язаних з професійною педагогічною діяльністю у різних середовищах.
ЗК 6	Здатність ефективно використовувати усно/письмово державну мову в усіх сферах суспільного життя, іноземну мову для професійного спілкування та розуміння іншомовних професійних текстів.
ЗК 7	Здатність виявляти ініціативу у професійній сфері, проводити інноваційну діяльність, управляти робочими або навчальними процесами, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів.
ФК 1	Здатність розуміти наукові здобутки у сфері освіти, педагогіки та історії, враховувати їх у професійній діяльності та запроваджувати в освітній процес закладів загальної середньої освіти.
ФК 2	Здатність здійснювати наукові дослідження на засадах академічної доброчесності, опрацьовувати наукові та інформаційні джерела з педагогіки та історії, здатність до написання доповідей, статей.
ФК 3	Здатність організовувати освітній процес у закладах загальної середньої освіти та управляти ним на засадах особистісно-орієнтованої та суб'єкт-суб'єктної взаємодії.
Шифр згідно ОПІ	Компетентності
ФК 4	Знання та володіння на фаховому рівні методами навчання історії, виховання та розвитку учнів.
ФК 5	Здатність запроваджувати інноваційні технології в освітній процес закладів загальної середньої освіти, здатність моделювати зміст навчання історії відповідно

	до обов'язкових результатів навчання учнів.
ФК 6	Здатність забезпечувати учням здобуття освіти державною мовою, формувати їх мовно-комунікативні уміння.
ФК 7	Здатність доносити знання до учнів закладів загальної середньої освіти, формувати мотивацію та організувати їхню пізнавальну діяльність при трансляції знань з історії.
ФК 8	Здатність до використання сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі та в наукових дослідженнях.
Здобувач вищої освіти буде здатен	
ПРН 1	Знання провідних засад теорії навчання та методики навчання історії.
ПРН 2	Знання теоретичних і практичних основ інноваційних освітніх технологій та їх використання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.
ПРН 3	Знання та розуміння теорії, методики і методології наукових досліджень з педагогіки та методики навчання історії на засадах академічної доброчесності.
ПРН 4	Здатність використовувати різноманітні форми і методи навчання історії, розвитку та виховання учнів у закладах загальної середньої освіти.
ПРН 5	Здатність забезпечувати набуття учнями закладів загальної середньої освіти системних знань про факти, події, явища в Україні та світі ХХ–ХХІ ст. з позицій цінності життя людини і досвіду українського державотворення в контексті світового історичного процесу, здатність поглиблювати інтерес учнів до історії як сфери знань і навчального предмета.
ПРН 6	Здатність добирати і використовувати сучасні інноваційні технології навчання історії, виховання і розвитку учнів.
ПРН 7	Здатність формувати у здобувачів освіти навички самостійної роботи.
ПРН 8	Здатність розвивати критичне та творче мислення учнів і формувати їх ціннісне ставлення до подій минулого та сучасного життя.
ПРН 9	Здатність сприяти розвитку особистості учня, яка має патріотичний світогляд, займає активну громадянську позицію, розуміє виклики глобалізованого світу через засвоєння історичних явищ і процесів, що стосуються історії України ХХ–ХХІ ст. та її місця у світі.
ПРН 10	Здатність створювати безпечне, рівноправне та психологічно-комфортне освітнє середовище в освітньому процесі та позаурочній діяльності.
ПРН 11	Здатність аналізувати історичні події, явища та процеси у світі загалом та в Україні зокрема.
ПРН 12	Здатність визначати та аналізувати актуальні проблеми та наукові досягнення в галузі освіти, педагогіки та історичної науки.
ПРН 13	Вміння визначати актуальні напрями педагогічних досліджень, виконувати оригінальні наукові дослідження з педагогіки та методики викладання історії на засадах академічної доброчесності, готувати наукові статті та доповіді з педагогічних та історичних наук, аналізувати інформаційні джерела.
ПРН 14	Здатність до творчої, самостійної діяльності, використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, оцінювання та забезпечення якості виконуваних робіт, створення проєктів та їх публічного захисту.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні:

знати:

- особливості національної етносфери;
- специфіку і закономірності розвитку етнічної сфери;
- особливості формування національного характеру;
- специфіку повсякденного життя етносів;

- проблеми формування етнокультурної спільності;
- ритуалізовані форми міжособистісної взаємодії та форми поведінки;
- символіку сімейного стану;
- ритуали шанування та їх соціально-психологічні функції;
- психологічні особливості характеру українців;
- елементи національної ідентичності;
- етнічні стереотипи та психологічний портрет нації;

вміти:

- користуватися методами та прийомами національних ритуалів;
- поширювати національні традиції;
- визначати приналежність людини до тієї або іншої етнічної групи.

3. Програма

Розділ 1. Етнопсихологія як галузь психологічної науки

Тема 1. Етнопсихологія як наука. Основні напрями етнопсихологічних досліджень

Етнопсихологія як галузь психологічної науки. Зв'язок етнопсихології з іншими науками. Предмет і об'єкт дослідження етнопсихології. Завдання та функції етнопсихології. Основні категорії етнопсихології: «етнос», «нація», «етнопсихологія», «психологія народів», «етнічна картина світу», «етнічна особистість», «базова особистість», «модальна особистість», «етнічні стереотипи», «етнічні установки», «національний характер», «національна вдача», «національна свідомість», «самосвідомість» та ін. Основні етапи розвитку уявлень про предмет етнопсихології:

1. Стародавній світ і дослідження відмінностей між народами.
2. Європейські вчені про психологію народів (середина XVIII – перша половина XIX ст.).
3. Друга половина XIX ст. – становлення етнічної психології.
4. Етнопсихологічні дослідження у світі та в Україні.
5. Етнічна психологія 20-30-х років XX ст. та її дискредитація.
6. Психологічна сутність основних понять етнопсихології.
7. Основні напрями розвитку сучасної етнопсихологічної науки.
8. Відродження вітчизняної етнопсихології.

Методологічні принципи етнопсихології.

Основні методи етнопсихології: експеримент, метод інтерв'ю як засіб моделювання етнічних ситуацій, бесіди, тести, вивчення продуктів діяльності.

Кроскультурні дослідження в етнопсихології та проблеми їх організації. Основні напрями етнопсихологічних досліджень.

Тема 2. Етнічна ідентичність та менталітет

Поняття «етнічна особистість», «базова особистість», «модальна особистість», «етнічна особистість».

Етнізація. Етапи етнізації.

Психологічні механізми засвоєння соціально-культурної поведінки: наслідування, ідентифікація.

Розвиток і трансформація етнічної ідентичності. Менталітет як світосприймання і ставлення до світу.

Прояв менталітету в звичаях, традиціях.

Соціалізація, інкультурація, культурна трансмісія.

Етнографія дитинства.

Розділ 2. Проблема етносу і нації в етнопсихології

Тема 3. Основні статичні характеристики та психічний склад етносу

Проблема формування етнокультурної спільності. Психологічна характеристика етносу. Умови походження та модифікації етносу. Етнічні стереотипи. Поняття та етапи становлення етнічної ідентичності. Психічний склад етносу. Структурні компоненти психічного складу. К. Юнг про архетипи колективного підсвідомого як основи психічного складу етносу.

Тема 4. Основні етнічні та культурологічні ознаки нації.

Поняття про національну ідентифікацію. Національна ідея. Національний імідж. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації.

Поняття про національну ідею та шляхи її реалізації. Психологічна суть і зміст національного характеру.

Основні структурні компоненти національного характеру. Діалектика національного та загальнолюдського в національному характері. Фактори розвитку національного характеру.

Д. Чижевський про риси українського національного характеру. Національна свідомість.

Визначення національної свідомості, її головні ознаки.

Мова та національна свідомість етносу.

Етнічна свідомість та самосвідомість. Етнічні стереотипи. Викривлення національних стереотипів.

Етноцентризм, етнопсихози, їх ознаки, причини виникнення.

Націоналізм, шовінізм.

Розділ 3. Вплив культурного середовища на особистість та міжетнічну взаємодію

Тема 5. Світова культура як втілення національної психології народів

Культура як основний чинник диференціації народів.

Суть культури, її етнічні характеристики, типологія і психологія. Вплив історичного розвитку, геополітичних факторів, релігії, економічного розвитку на культурні традиції етносу.

Національні ідеї. Цінності, символи, святині.

Культурні стандарти і естетичні оцінки.

Тема 6. Міжетнічна взаємодія та адаптація до нового культурного середовища

Поняття міжетнічної взаємодії. Основні типи та етапи розвитку міжетнічних відносин. Етноцентризм як механізм між групового сприйняття. Поняття про етностереотипи та стерео типізацію.

Соціальна каузальна атрибуція.

Етнічні конфлікти: чинники виникнення, поняття та форми, види і стадії, способи врегулювання. Адаптація до нового культурного середовища.

Ритуалізовані форми міжособистісної взаємодії. Поняття і сутність соціальних ритуалів. Соціально-психологічні функції ритуалів.

Етнічна символіка костюма.

Етнічні традиції та діловий етикет в різних країнах.

4. Структура (тематичний план) навчальної дисципліни

№	Назви розділів і тем	Кількість годин			
		усього	у тому числі		
			Л	СЗ	СР
Розділ 1. Етнопсихологія як галузь психологічної науки					
1.	Етнопсихологія як наука. Основні напрями етнопсихологічних досліджень	10	2	–	8
2.	Етнічна ідентичність та менталітет	12	2	2	8
Розділ 2. Проблема етносу і нації в етнопсихології					
3.	Основні статичні характеристики та психічний склад етносу	14	2	2	10
4.	Основні етнічні та культурологічні ознаки нації	14	2	2	10
Розділ 3. Вплив культурного середовища на особистість та міжетнічну взаємодію					
5.	Світова культура як втілення національної психології народів	20	4	4	12
6.	Міжетнічна взаємодія та адаптація до нового культурного середовища	20	4	4	12
Всього		90	16	14	60

5. Теми практичних занять для студентів денної форми навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Етнічна ідентичність та менталітет	2
2.	Основні статичні характеристики та психічний склад етносу	2
3.	Основні етнічні та культурологічні ознаки нації	2
4.	Світова культура як втілення національної психології народів	4

5	Міжетнічна взаємодія та адаптація до нового культурного середовища	4
	Разом	14

6. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Етнопсихологія як наука. Основні напрями етнопсихологічних досліджень	8
2.	Етнічна ідентичність та менталітет	8
3	Основні статичні характеристики та психічний склад етносу	12
4	Основні етнічні та культурологічні ознаки нації	8
5	Світова культура як втілення національної психології народів	12
6	Міжетнічна взаємодія та адаптація до нового культурного середовища	12
	Разом	60

7. Індивідуальні завдання

№	Реферати-повідомлення як виступи під час практичних занять	Розподіл часу (год.)
1	Розвиток уявлень про психологічні відмінності між народами	2
2	Історія розвитку наукових етнопсихологічних ідей в Європі та Америці.	2
3	Етнопсихологічні ідеї в Україні.	2
4	Розвиток етнопсихологічної тематики на Слобожанщині в першій половині XIX століття.	2
5	Розвиток етнопсихології в Україні у 20-30-х роках XX століття.	2
6	Співвідношення психології й культури в етнічній психології	2
7	Культура як основний чинник диференціації народів	2
8	Вплив соціального контексту на формування етнічної ідентичності	2
9	Фактори розвитку українського національного характеру по Д. Чижевському	2
10	Одяг як знакова символічна система	2
11	Етнічна специфіка ділового етикету різних народів	2
12	Виникнення та способи урегулювання міжетнічних конфліктів.	2
13	Наслідки міжкультурної взаємодії для індивіда та груп	2
14	Етнічні відмінності у мовленнєвому спілкуванні	2
15	Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації	2
	Всього:	30

8. Методи навчання

Під час викладення навчального матеріалу: словесні (бесіда, пояснення, розповідь); наочні (ілюстрування, демонстрування); проблемне викладання; репродуктивний; методи оволодіння новими знаннями; формування вмінь і навичок; закріплення навчального матеріалу; самостійної роботи студентів з осмислення й засвоєння нового матеріалу.

Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності; методи контролю та самоконтролю у навчанні.

9. Методи контролю

Поточне тестування, усне або письмове опитування, перевірка конспектів та виконання завдань винесених на самостійну роботу; виконання індивідуальних завдань; підсумковий тест.

Критерії оцінки виконання навчальних завдань є одним з основних способів перевірки знань, умінь і навичок студентів з дисципліни «Етнопсихологія».

При оцінці знань та виконанні завдань за основу оцінювання слід брати повноту відповіді та правильність виконання.

Необхідно враховувати такі вміння і навички студентів:

- диференціювати, інтегрувати та уніфікувати отримані знання;
- застосовувати поняття етнопсихології, методи етнопсихологічних досліджень та враховувати особливості етнічної ідентичності у конкретних ситуаціях мовленнєвого спілкування;
- викладати матеріал логічно і послідовно;
- користуватися додатковою літературою.

Поточний контроль набутих теоретичних знань здійснюється під час семінарських занять у формі усного та письмового індивідуального та фронтального опитування. Тестовий контроль проводиться під час останнього семінарського заняття протягом 1 академічної години.

Форма підсумкового контролю – екзамен.

10. Схема нарахування балів

Розподіл балів:

1-2 бали – за відвідування лекції та грамотне і акуратне ведення конспекту;

0,5-3 бали – за відповідь на семінарському занятті:

3 бали – при відповіді на питання студент виявив глибокі, міцні, узагальнені, системні знання навчального матеріалу; здатний аргументовано використовувати їх у нестандартних ситуаціях; уміє самостійно знаходити джерело додаткової інформації та аналізувати й використовувати її, виявляє власне ставлення до неї; самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особисту позицію до них. Вільно висловлює власні судження і переконливо їх аргументує; презентує власну інтерпретацію навчального матеріалу; уміє запропонувати проблемне або суперечливе питання для розгляду іншими студентами; відповідь студента повна, логічна, доказова, обґрунтована, творча;

2 бали – студент виявляє знання і розуміння навчального матеріалу; правильно, логічно відтворює його; вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; уміє аналізувати і систематизувати інформацію, встановлювати найсуттєвіші зв'язки й залежності між явищами й фактами, використовуючи загальновідомі докази у власній аргументації; відповідь студента повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями, їй бракує власних суджень;

1 бал – студент може в цілому самостійно відтворювати (на репродуктивному рівні) значну частину навчального матеріалу; здатний з помилками й неточностями дати визначення понять та пояснити їх на прикладах;

відповідь студента правильна, але неповна, недостатньо аргументована, їй бракує самостійності при оцінюванні висловлюваних суджень.

0,5 балів – студент розрізняє об'єкт вивчення і може фрагментарно відтворити незначну частину навчального матеріалу; відповідь його елементарна, неповна, безсистемна, складається з кількох простих речень, часто на рівні «так – ні» (при виборі правильного варіанта із двох запропонованих викладачем);

1-2 бали – доповнення відповіді іншого студента та/або постановка запитань на семінарському занятті;

1-2 бали – підготовка доповіді або реферативного повідомлення;

1-2 бали – виконання індивідуального завдання під час самостійної роботи;

0-4 бали – вирішення тестових завдань:

Відсоток вирішених завдань, бали				
0-19%	20-29%	30-59%	60-79%	80-100%
0 балів	1 бал	2 бали	3 бали	4 бали

Поточне тестування та самостійна робота						Екзамен	Сума
Розділ 1		Розділ 2		Розділ 3			
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6		
10	10	15	10	15	15	25	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
83-89	B	добре
75-82	C	
68-74	D	задовільно
60-67	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Рекомендована література (основна, допоміжна)

11.1. Основна

1. Баронин А.С. Этническая психология. Киев: Тандем, 2000. 264 с.
2. Пірен М.І. Основи етнопсихології. Київ: Друкарня МВС України, 1998. 436 с.
3. Савицька О.В. Етнопсихологія: курс лекцій. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, інформ.-видавн. відділ, 2002. 44 с.
4. Савицька О.В., Співак Л.М. Етнопсихологія: навч. посіб. Київ: Каравела,

2011. 264 с.

11.2. Допоміжна

1. Гнатенко П.Й., Кострюкова Л.О. Национальная психология: анализ проблем и противоречий. Киев, 1990.
2. Гнатенко П.И. Национальный характер: монография. Днепропетровск, 1992.
3. Гнатенко П.И. Национальная психология : монография. Днепропетровск, 2000.
4. Гнатенко П.И. Український національний характер. Київ, 1994.
5. Гнатенко П.И., Павленко В.Н. Этнические установки и этнические стереотипы. Днепропетровск, 1995.
6. Гримич М. Два виміри національного характеру. *Наука і суспільство*. 1991. №8. С. 27–31.
7. Етнічна психологія: навч.-метод, посіб. / за ред. В. Д. Хруща. Івано-Франківськ, 1994.
8. Павленко В.Н., Таглин С.А. Введение в этническую психологию: учеб. пособ. Харьков, 1992.
9. Павленко В.Н., Таглин С.А. Факторы этнопсихогенеза : учеб. пособ. Харьков, 1993.
10. Павленко В.М., Таглин С.О. Етнопсихологія: навч. посіб. Київ, 1999.
11. Пірен М. Етнополітичні процеси в сучасній Україні. Київ, 1999.
12. Рибчин І. Геопсихічні реакції і вдача українця. Мюнхен, 1966.
13. Солдатенко В.Ф., Крижатвський В.П., Левенець Ю.А. Українська ідея: Істор. нарис. Київ: Наук, думка, 1995.
14. Субтельний О. Україна. Історія. 2-ге вид. Київ: Либідь, 1992.
15. Сухарев В., Сухарев М. Психология народов и наций. Днепропетровск: Сталкер, 1997.
16. Третяк О.С., Любич О.А., Олійник О.І., Співак С.В., Чебоненко С.О. Історія української культури : навч.-метод. посіб. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. 450 с.
17. Шкляр Л. Е. Этнос. Культура. Личность. Київ: Наук, думка, 1992.
18. Шульга Н.А. Этническая самоидентификация личности. Киев, Ин-т социологии НАН України, 1996.
19. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. Мюнхен: Вид-во УВУ, 1993. С. 217.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Виховання. URL: <http://osvita.ua/school/psychology/>
2. Самовиховання та саморозвиток. URL: <http://www.meta-ukraine.com>
3. Методологія. URL: <http://management.com.ua>
4. Бібліотека Гумер. URL: www.gumer.info
5. Корпоративна система Галактика. URL: <http://ua-referat.com>
6. Найкращі он-лайн курси України та світу. URL: <https://prometheus.org.ua/>
7. Шарипов Р. Г. Понятие менталитета этнокультурных общностей. URL: www.bashedu.ru/konkurs/bagautdin/bgu/sharipov2.htm.

8. Львовичкіна А. М. Етнопсихологія: навч. посіб. URL:
<http://maup.com.ua/assets/files/lib/book/n135.pdf>